

ЮВІЛЕЙ

Василь Полтавчук

ШЛЯХАМИ СТОЛІТЬ — ШЛЯХАМИ ДОЛІ

До 60-річчя професора О. Александрова

У статті простежуються основні віхи життєвого і творчого шляху Олександра Александрова — доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри журналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Ключові слова: літературознавство, журналістика, ініціатор, засновник.

The given article deals with the study of life and creative work of professor A. Aleksandrov who is the head of the chair of journalism of I. I. Mechnikov Odessa National University.

Key words: literary criticism, journalism, initiator, founder.

Шістдесят років тому у післявоєнній Україні сталися дві події, між якими, як на той час, не існувало жодної точки дотику. Перша — це створення у Київському та Харківському університетах “відділень журналістики для підготовки літературних працівників редакцій газет, журналів тощо” [5, 7]. Друга — це поява у сім’ї Василя і Клавдії Александрових, які мешкали у селі Воронівка Вознесенського району, що на Миколаївщині, сина, якого назвали Олександром.

Події ці, як неважко переконатися, не тільки віддалені географічно, а й неспівмірні за масштабом, та й належали вони до різних сфер — суспільної і родинної.

Втім, минуло півстоліття, і між названими подіями означився такий тісний зв’язок, про ймовірність якого навіть гадки ніхто не мав у вже далекому 1947-у році. Йдеться про те, що саме Олександрову — ровеснику вузівської журналістської освіти в Україні — судилося розширити географію функціонування відділень журналістики: завдяки його ініціативі таке відділення наприкінці ми-

нулого століття створене було і в Одеському (тоді ще державному, а нині — національному) університеті.

Зрозуміло, що до такого вчинку треба було дорости — тобто, перш ніж створити школу підготовки журналістів, необхідно було створити самого себе...

Шлях “себетворення” почався для Олександра Александрова зі звичного старту — з навчання у школі, але далі проліг через цілий ряд ситуацій вибору, які вимагали прийняття самостійних рішень. Значною мірою такі рішення були “запрограмовані” ще в період дитинства, про що свідчить зізнання самого ювіляра. У передювілейному інтерв’ю професор О. Александров підкреслив: “Перш за все згадую школу і батьків, вплив яких на мою особистість я вважаю вирішальним. Це знаково в тому сенсі, що саме в школі і в сім’ї формувалася мій світогляд, формувалося ставлення до людей...” [6, 11]. І далі: “Мама була вчителькою. І моє становлення прийшлося на 50-60-ті роки, коли всі розуміли, що наука, знання — найвища цінність у житті людини. Сьогодні навіть сам дивуєшся, що таке було. А щоб були знання, наше покоління багато читало” [6, 12].

Якраз оце — **багаточитання** — і відіграло вирішальну роль у виборі професії, який виявився вибором долі. “... Я мріяв стати істориком, — зізнався О. Александров у вже згаданому інтерв’ю, — однак після строкової служби в армії, де під час нічних чергувань у мене була можливість багато читати, мої наміри змінилися, і виникло рішення стати філологом-русистом” [6, 12].

На філологічний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова О. Александров вступив у 1969 році, перед тим попрацювавши деякий час вантажником Одеського порту. Навчання завершив у 1975 році, здобувши спеціальність “філолог, викладач російської мови і літератури”.

Ще будучи студентом, О. Александров почав працювати: спочатку лаборантом, а з жовтня 1975-го — асистентом кафедри російської літератури. “З вересня 1977 р. по липень 1980 р. перебував у довгостроковому відрядженні у Республіці Афганістан, де викладав російську мову. У 1982-1983 рр. навчався в однорічній аспірантурі (науковий керівник — професор А. О. Слюсар)” [6, 8].

Етапним на життєвому і творчому шляху О. Александрова став 1985-й рік, коли молодим науковцем була захищена кандидатська ди-

сертація “Русский романтический рассказ 1820-1830-х годов (метод и жанр)”. Матеріали дисертації стали основою монографії “Русский романтический рассказ [2], що її О. Александров видав 2000-го року. Автор “розглядає російське романтичне оповідання як відносно самостійний елемент системи епічних жанрів. Зміст події у ньому складає перехід людини від єдності зі світом до повного розладу з ним. Відбір автором-романтиком характерних епізодів події зумовлений, на думку О. Александрова, оцінним ставленням до зображуваного. Головне — це повне розкриття в них ідеалу й дійсності. Специфічна для жанру оповідання тенденція до стислості жанрового зв’язку виникає завдяки єдності кутів зору оповідача та читача, яка підтримується суб’єктивним викладом і настановою на усну мову. Жанрові особливості романтичного оповідання показані О. Александровим на тлі передромантичних та реалістичних оповідань, що надало висновкам чіткості та переконливості” [4, 19].

Після захисту кандидатської дисертації О. Александров був переведений на посаду доцента кафедри російської літератури. Протягом 1984-1988 рр. викладацьку роботу поєднував з адміністративною, виконуючи обов’язки заступника декана філологічного факультету.

Водночас — і це найважливіше! — визначав для себе стратегічний напрям подальших наукових пошуків. Про те, як відбувався вибір теми докторської дисертації, О. Александров розповів у вище згаданому інтерв’ю: “В 1983 році кафедра доручила мені читати курс давньої російської літератури, я ще не був кандидатом наук. Відверто кажучи, спочатку я поставився до цього без інтересу, без ентузіазму — як прийнято говорити.

Але знаєте, в чому перевага університетського викладача? Те, що він викладає студентам, він має пояснювати так, щоб студент зрозумів. А щоб комусь щось пояснити, треба самому це зрозуміти.

І коли я заглибився в тексти і працював з ними на практичних заняттях, виникали певні думки, якісь висновки, до яких ми приходили разом зі студентами. Найбільш суттєве записував і з часом відчув, що ця література мене настільки захопила, що в пору було думати про тему серйозної наукової роботи.

Коли провів перші консультації з тими, хто був причетний до наукових розробок в царині давньоруської літератури, зрозумів, що доведеться до всього доходити самотужки. Правда, мене підтримував

Олекса Васильович Мишанич, який був щиро зацікавлений в тому, аби в Україні було якомога більше медієвістів...” [6, 18].

Результати цілеспрямованого дослідження старокиївської агіографічної словесності О. Александров оприявнив у двох книгах: “Образный мир агиографической словесности” [1] і “Старокиївська агіографічна проза XI — першої третини XIII ст.” [3]. Часова відстань між названими книгами незначна, а ось концептуальна — вельми виразна. Це potwierджується не лише тим, що книги були видані різними мовами, а й тим, що докторська дисертація О. Александрова — “Старокиївська агіографічна проза XI — першої третини XIII ст. (Типологічне дослідження образної системи)” — була захищена у 1999 році зі спеціальності “українська література”.

Важливо підкреслити, що “досліджуючи старокиївську агіографічну словесність, О. В. Александров виокремив два основних типи образної системи — міфопоетичний та символіко-дидактичний — і третій, змішаний. Вчений показав, що перший характеризується одноплановістю, а другий — двоплановістю, довів, що системоутворюючу функцію виконує святість. Як корінне уявлення колективної релігійної свідомості вона являє собою семантику, вираженню якої підпорядкована сама побудова образної системи. Тому народно-міфологічне чи церковно-канонічне розуміння святості слугує імперативом, який цілком визначає тип образної системи агіографічного твору. Дослідник вбачає своєрідність старокиївських пам’яток агіографії у відображенні в їх образному світі культу роду та землі. Тому у житті Феодосія Печерського та княжих житіях, присвячених Володимирі, Борисі та Глібу, спостерігається взаємопроникнення міфопоетичної та символіко-дидактичної образних систем.

Наукові праці О. В. Александрова про старокиївську агіографічну прозу викликали інтерес літературознавців, отримали високу оцінку у рецензіях” [4, 19].

Здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зумовило зміну статусу науковця: у вересні 1999 року О. Александров був призначений на посаду завідувача кафедри новітньої літератури та журналістики. Втім, це не єдина причина, внаслідок якої О. Александрову було доручено керувати колективом кафедри. Визначальну роль тут відіграв той факт, що О. Александрову судилося стати “зачинателем журналістської справи в Одеському університеті” [6, 42]. За

свідченням Володимира Різуна — директора Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка — до вирішення питань, пов'язаних з ліцензуванням спеціальностей “видавнича справа та редагування” і “журналістика”, О. Александров підійшов “тихо, зовні спокійно, внутрішньо переживаючи за справу, але впевнено і спокійно і з переконанням, що підготовці редакторів та журналістів неодмінно і закономірно бути в Одесі. Як голова НМК (науково-методичної комісії. — В. П.), я, — підкреслює В. Різун, — просто повірив цьому чоловікові, повірив у його внутрішню впевненість, що він поставить на ноги своє дітище, навіть якщо йому заважатимуть робити свою справу” [6, 42].

На щастя, не заважали: О. Александров мав підтримку і в деканаті філологічного факультету, і в ректораті університету. Ясна річ, проблеми були, виникали на кожному новому етапі організації одеської школи підготовки видавців і журналістів, але ці проблеми долалися завдяки цілеспрямованості і наполегливості О. Александрова. “Не той у мене темперамент, — зізнався професор уже тоді, коли справу було зроблено, — щоб задовольнятися лише тихим життям кабінетного вченого. Я отримую задоволення від організаційної роботи” [6, 21].

Результати цієї роботи знайшли чіткі словесні формулювання у біографічній довідці, уміщеній у збірнику “Споконвіку було слово...”, виданому 2007 року на пошану професора Олександра Александрова з нагоди його 60-річчя.

Отже, О. Александров “розробив документацію та виконав основний обсяг робіт з ліцензування спеціальностей “видавнича справа та редагування” (освітні рівні — бакалавр, спеціаліст) й “журналістика” (освітні рівні — бакалавр, спеціаліст, магістр);

підготував кадрове забезпечення навчального процесу вказаних спеціальностей, у тому числі — кадрами вищої кваліфікації;

відповідальний редактор чотирьох випусків навчально-методичного посібника “Шлях до майстерності”, одного навчального посібника з грифом МОН та численних методичних рекомендацій;

створив наукову школу кафедри: видано 14 наукових збірників, відповідальним редактором яких був особисто, проведено 5 викладацьких та 3 студентських наукових конференцій; студенти кафедри отримали чотири дипломи II — III ступенів на Всеукраїнських олім-

піадах з видавничої справи та редагування, а також з журналістики; лише за 2001-2006 роки викладачами та аспірантами кафедри надруковано 300 наукових статей;

здійснив акредитацію спеціальностей “видавнича справа та редагування” (бакалаври, спеціалісти) й “журналістика” (бакалаври, спеціалісти)” [6, 10-11].

Серед відрадних результатів організаційної роботи О. Александрова, які не знайшли відображення у цитованій біографічній довідці, — заснування і редагування наукового збірника “Діалог”.

Отже, одеська школа підготовки видавців і журналістів діє. Заснована наприкінці минулого століття, вона у столітті новому, ХХІ-у, розширює горизонти своєї діяльності, готує кваліфікованих літописців сучасності.

Так сталося, що професора Олександра Александрова — засновника і керівника цієї школи — наукові пошуки вивели на шляхи різних століть, починаючи з одинадцятого і аж до двадцять першого. Це шляхи його Долі, яку він творив і творить нині завдяки небуденному хистові і наполегливій праці.

Список використаних джерел

1. Александров А. В. Образный мир агиографической словесности: Статьи и материалы /1990-1997/. — Одесса: Астропринт, 1997. — 176 с.
2. Александров А. В. Русский романтический рассказ. Монография. — Одесса: Астропринт, 2000. — 144 с.
3. Александров О. Старокиївська агиографічна проза ХІ — першої половини ХІІІ ст. Монографія. — Одеса: Астропринт, 1999. — 272 с.
4. Полтавчук В. Александров Александр Васильович // Професори Одеського /Новоросійського/ університету: Біографічний словник. — Т. 2. — Одеса: Астропринт, 2000. — С. 18-20.
5. Різун В. Київська школа журналістики: у просторі і часі // Пам’ять століть. — 2007. № 3. — С. 5-20.
6. Споконвіку було слово... Збірник на пошану професора Олександра Александрова з нагоди його 60-річчя. — Одеса: Астропринт, 2007. — 424 с.